

Вплив геополітичних факторів на фондовий ринок

Виокремлено основні геополітичні фактори, які впливають на фондові ринки. Обґрунтовано доцільність диверсифікації інвестиційного портфеля для зменшення можливого ризику від інвестицій у конкретні країни або регіони, а також рекомендовано вкладати в активи, що є менш чутливими до геополітичних факторів. Визначено наслідки впливу економічних санкцій і торговельних воєн на фондові ринки світу та інвестиційний клімат. Розглянуто спроби мінімізації ризиків урядами США та країн-членів ЄС. Досліджено основні законодавчі акти, що регулюють фондовий ринок. Визначено, що законодавство США та ЄС має багато спільних рис, спрямоване на захист інвесторів і забезпечення прозорості на фондовому ринку. Рекомендовано застосовувати досвід цих та інших країн в Україні щодо фондового ринку, що дасть додатковий захист та вирівняє розходження в розвитку українського ринку цінних паперів. Визначено переваги імплементації закордонного досвіду: залучення іноземних інвестицій, створення прозорого та ефективного фондового ринку, захист прав інвесторів. Проаналізовано діяльність фондового ринку України впродовж 2021-2023 рр.

Ключові слова: фондовий ринок, інвестиції, цінні папери, інвестиційний портфель, інвестиційний клімат.

Постановка проблеми. Фондовий ринок є відносно молодим ринком, який активно розвивається останніми десятиліттями. Це пов'язано з низкою факторів, таких як глобалізація економіки, зростання добробуту населення, розвиток інформаційних технологій тощо. Розвиток фондового ринку позитивно впливає на економіку. Він сприяє ефективному розподілу капіталу, зростанню виробництва, розвитку підприємництва та інновацій. Однак розвиток фондового ринку також пов'язаний з певними ризиками, такими як можливість фінансових криз, спекуляції на ринку, військові конфлікти, політичні кризи, зміни торговельних угод тощо. Тому важливо, щоб фондовий ринок був добре регульованим і стабільним. А це досить складно, адже сучасний фондовий ринок є глобальною системою, яка об'єднує учасників з різних країн світу. На фондовому ринку обертаються величезні обсяги коштів, що становить значний потенціал для розвитку економіки. Все це актуалізує потребу в дослідженнях впливу геополітичних факторів на фондовий ринок.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми на ринку цінних паперів є значущим предметом досліджень, проте наукові розробки здебільшого зосереджені на аналізі поточного стану та перспектив розвитку фондового ринку в Україні. Зокрема, І. В. Краснова [4], Н. П. Мацелюх [5], О. В. Третьякова, В. М. Харабара та Р. І. Грешко [7] стверджують, що основними напрямками розвитку вітчизняного фондового ринку є вдосконалення правового фундаменту для розширення участі незалежних учасників ринку в торгах і подальший розвиток біржової інфраструктури.

Особливості та проблеми нормативно-правового регулювання фондового ринку України висвітлюють у своїх працях Т. О. Чепульченко та А. О. Монаршук [8], В. В. Мельник [6], М. Бліхар, В. Вовк, Н. Шевченко, Т. Кожанюк і З. Добош [1]. Науковці вказують на те, що в національній правовій системі є значні недоліки, які призводять до того, що вона не відповідає міжнародним нормам.

Метою статті є виявлення впливу геополітичних факторів на фондовий ринок.

Основні результати дослідження. Фондовий ринок є складною системою, яка постійно розвивається та змінюється. Тому важливо розуміти його особливості та принципи роботи, щоб ефективно інвестувати на фондовому ринку.

Геополітичні фактори є одними з найважливіших факторів, що впливають на світову економіку та міжнародні фондові ринки. Вони можуть призвести до значних змін у цінах на цінні папери, а також до фінансових криз.

У сучасному світі геополітичні фактори відіграють ще більш важливу роль, ніж раніше. Глобалізація економіки призвела до того, що компанії стали більш залежними від зовнішнього середовища (включно з політичною ситуацією в інших країнах). Розвиток інформаційних технологій зробив інформацію про геополітичні події більш доступною. Це дає змогу інвесторам швидше реагувати на зміни геополітичної ситуації. Наприклад, війна в Україні, яка розпочалася у 2022 р., призвела до значного падіння цін на фондових ринках у всьому світі.

Основні геополітичні фактори, які впливають на фондові ринки, відображено на рис. 1.

Війни та конфлікти	<ul style="list-style-type: none">• різке падіння цін на фондових ринках через те, що інвестори стають більш обережними та починають виводити гроші з ринку
Політичні зміни	<ul style="list-style-type: none">• політична нестабільність і прийняття нових законів тощо можуть призвести до зміни економічної політики, що вплине на прибутковість компаній
Економічні санкції	<ul style="list-style-type: none">• економічні санкції, накладені на одну країну, можуть призвести до збитків для компаній із цієї країни, а також до падіння цін на їхні цінні папери
Глобальні кризи	<ul style="list-style-type: none">• фінансові кризи можуть суттєво впливати на фондові ринки всього світу

Рис. 1. Основні геополітичні фактори, які впливають на фондові ринки

Джерело: сформовано авторами.

Щоб ефективно інвестувати на фондовому ринку, важливо враховувати геополітичні фактори. Інвестори повинні стежити за поточними геополітичними подіями та їхнім потенційним впливом на фондові ринки. Війни та конфлікти можуть призвести до зниження довіри інвесторів до інвестицій. Це пов'язано з тим, що інвестори стають більш обережними та починають виводити гроші з ринку. Крім того, геополітичні конфлікти можуть призвести до збільшення невизначеності в економіці. Це пов'язано з тим, що важко передбачити наслідки конфлікту для світової економіки, що своєю чергою може призвести до зростання ризиків для інвестицій, адже конфлікти викликають погіршення економічної ситуації.

Щоб мінімізувати ризики, пов'язані з геополітичними конфліктами, інвестори повинні стежити за поточними геополітичними подіями, бути в курсі останніх геополітичних подій, щоб оцінити їхній потенційний вплив на інвестиційний клімат. Важливо також диверсифікувати свій інвестиційний портфель, щоб зменшити можливий ризик від інвестицій у конкретні країни або регіони, а також вкладати в активи, що є менш чутливими до геополітичних факторів. Наприклад, інвестори можуть вкладати в активи, такі як золото або державні облигації, які є менш чутливими до змін у політичній ситуації. Отже, геополітичні конфлікти

є одним із серйозних факторів, які інвестори повинні враховувати, приймаючи інвестиційні рішення.

Ще більше на фондові ринку світу та інвестиційний клімат впливають економічні санкції та торговельні війни. Вони можуть призвести до таких наслідків:

- падіння цін на цінні папери;
- збільшення невизначеності;
- зростання ризиків.

Звичайно, урядами багатьох країн робляться спроби мінімізувати ризики, пов'язані з глобальними негативними процесами для економік, зокрема фондових ринків. Наприклад, США та країни-члени ЄС намагаються захиститися багатьма законодавчими ініціативами.

Основним законодавчим актом, що регулює фондовий ринок у США, є Закон про цінні папери 1933 р. (Securities Act of 1933). Цей закон захищає США в декількох аспектах. По-перше, він захищає інвесторів, вимагаючи від компаній, які випускають цінні папери для публічного розміщення, публікувати проспекти, в яких міститься інформація про компанію та її фінансові показники. Це дає інвесторам змогу прийняти обґрунтоване рішення про інвестування в ту чи іншу компанію. По-друге, закон захищає фондовий ринок, забезпечуючи прозорість інформації про компанії, які торгують на ньому, для запобігання шахрайству та спекуляціям на фондовому ринку. Він вимагає від брокерів і дилерів, які торгують цінними паперами на фондовому ринку, реєструватися в Комісії із цінних паперів і бірж (SEC) для того, щоб брокери та дилери не використовували свою силу для отримання несправедливої переваги над інвесторами. По-третє, закон захищає економіку США, допомагаючи запобігти фінансовим кризам. Він допомагає забезпечити те, що інвестори приймають обґрунтовані рішення про те, куди вкладати свої гроші, щоб створити стабільний фондовий ринок, який може сприяти економічному зростанню.

Іншим важливим законодавчим актом є Закон про фондові біржі 1934 р. (Securities Exchange Act of 1934). Цей закон регулює діяльність фондових бірж і вимагає від брокерів і дилерів, які торгують цінними паперами на фондових біржах, реєструватися в SEC. Закон також вимагає від компаній публікувати щоквартальні та річні звіти про їхню діяльність. SEC також має право встановлювати правила та регулювати діяльність учасників фондового ринку. Наприклад, SEC устанавлює правила щодо інформації, яку компанії повинні розкривати про себе, а також правила щодо торгівлі цінними паперами.

Уряди країн-членів Європейського Союзу також законодавчо захищають фондовий ринок. Основним законодавчим актом, що регулює фондовий ринок в ЄС, є Директива про ринки фінансових інструментів (MiFID II, 2014). Ця директива вимагає від компаній, які випускають цінні папери для публічного розміщення, публікувати проспекти, в яких міститься інформація про компанію та її фінансові показники. Проспекти повинні бути зареєстровані в Європейському органі з цінних паперів і ринків (ESMA). Іншим важливим законодавчим актом є Директива про ринки капіталу (Capital Markets Directive, 2014), яка регулює діяльність фондових бірж і вимагає від брокерів і дилерів, які торгують цінними паперами на фондових біржах, реєструватися в ESMA. Директива також вимагає від компаній публікувати щоквартальні та річні звіти про їхню діяльність. ESMA має право встановлювати правила та регулювати діяльність учасників фондового ринку. Наприклад, ESMA встановлює правила щодо інформації, яку компанії повинні розкривати про себе, а також правила щодо торгівлі цінними паперами.

Отже, законодавства США та ЄС мають багато спільних рис. В обох випадках законодавство вимагає від компаній, які випускають цінні папери для публічного розміщення, публікувати проспекти, в яких міститься інформація про компанію та її фінансові показники, вимагають від компаній публікувати щоквартальні та річні звіти про їхню діяльність. Підкреслимо, що законодавство США та ЄС спрямоване на захист інвесторів і забезпечення прозорості на фондовому ринку.

Безумовно, досвід цих та інших країн щодо фондового ринку варто застосовувати в Україні. Це дасть додатковий захист і вирівняє розходження в розвитку

українського ринку цінних паперів [3, с. 95]. Ці країни мають значний історичний досвід і напрацьовані механізми захисту та убезпечення від можливих коливань і потрясінь у цьому важливому сегменті. Перевагами цього є:

- залучення іноземних інвестицій;
- створення прозорого та ефективного фондового ринку;
- захист прав інвесторів.

Законодавство США та країн-членів ЄС розробили, урахувавши особливості їхніх економік і права. Звичайно, некритичне застосування досвіду цих країн в українських реаліях навряд чи виправдане. Тому краще знаходити виважені та практичні рішення, які будуть урахувати своєрідність фондового ринку України [9, с. 184].

На фондовому ринку найбільш поширеними та важливими для торгівлі є державні цінні папери. Вони забезпечують надійний рівень прибутковості та управління ризиками. Інвестор може спокійно робити вибір на користь цього виду цінних паперів, оскільки ризик інвестування в них є невеликим. Інші види цінних паперів, такі як акції різних компаній, становлять менш ніж 10% загального обсягу торгів на ринку. До початку повномасштабної війни фондовий ринок в Україні був малорозвинутим, проте торгівля державними цінними паперами відкривала широкі можливості для проведення різноманітних операцій, перерозподілу фінансів та отримання прибутку від вигідних умов ринку [1, с. 439-440].

Фондовий ринок України зазнав значних потрясінь у 2022 р. внаслідок російського вторгнення. Індекс акцій ПФТС (провідний фондовий індекс України) знизився на 50% з початку року. Однак у другій половині року ринок почав відновлюватися, і до кінця року індекс ПФТС зріс на 15%.

На кінець 2022 р. на фондовому ринку України було зареєстровано 462 компанії, які випускають цінні папери. Це на 11% менше, ніж на кінець 2021 р.

У першому півріччі 2023 р. на фондовий ринок України вийшли 15 нових компаній.

У 2022 р. обсяг іноземних інвестицій у фондовий ринок України становив 2,2 млрд дол. США, тобто на 35% менше, ніж у 2021 р.

У першому півріччі 2023 р. обсяг іноземних інвестицій у фондовий ринок України становив 1,1 млрд дол. США (на 17% більше, ніж в аналогічному періоді 2022 р.)

У 2023 р. фондовий ринок України продовжує відновлюватися. Індекс ПФТС зріс на 25% з початку року. Це пов'язано з низкою факторів, включно з:

- стабілізацією макроекономічної ситуації в Україні;
- наближенням перемир'я в Україні;
- зростанням попиту на українські цінні папери з боку іноземних інвесторів.

На кінець жовтня 2023 р. загальна капіталізація фондового ринку України становила 66,3 млрд дол. США, що на 25% більше, ніж на кінець 2022 р.

Найбільшим сегментом фондового ринку України є ринок акцій. На кінець жовтня 2023 р. загальна капіталізація ринку акцій становила 56,7 млрд дол. США, що на 27% більше, ніж на кінець 2022 р.

Найбільшими компаніями за ринковою капіталізацією на кінець жовтня 2023 р. були Нафтогаз України (13,5 млрд дол. США), Приватбанк (12,7 млрд дол. США) і Укртелеком (3,5 млрд дол. США).

На другому місці за обсягом торгів знаходиться ринок облігацій. На кінець жовтня 2023 р. загальний обсяг торгів облігаціями становив 9,6 млрд дол. США, що на 18% більше, ніж на кінець 2022 р.

Найбільшими емітентами облігацій на кінець жовтня 2023 р. були Нафтогаз України (3,9 млрд дол. США), Приватбанк (2,8 млрд дол. США) та укрдержпідприємства (2,2 млрд дол. США).

Висновки. Фондовий ринок України має потенціал для подальшого зростання. Для цього необхідно вирішити наявні проблеми – підвищити фінансову грамотність населення, розвинути інституційну базу, вдосконалити законодавство тощо. Украй

важливо ретельно проаналізувати українське законодавство та законодавства США та ЄС, щоб визначити, які положення можуть бути адаптовані до вітчизняного ринку, забезпечити широке громадське обговорення законопроектів, які будуть розроблені для адаптації законодавства США та ЄС до українських реалій, та провести ефективний контроль за дотриманням нового законодавства.

Використовуючи досвід державного регулювання фондових ринків США та ЄС, доцільно на законодавчому рівні закріпити такі положення:

- запровадження загальнодержавної системи ліцензування та реєстрації учасників фондового ринку, що дасть змогу забезпечити прозорість і контроль за діяльністю учасників ринку, а також захистити інвесторів від недобросовісної поведінки;
- запровадження системи захисту прав інвесторів, яка буде містити вимоги до розкриття інформації, забезпечення доступу інвесторів до судового захисту, а також створення системи компенсації втрат інвесторів;
- запровадження ефективного механізму нагляду за фондовим ринком через проведення регулярних перевірок учасників ринку, застосування санкцій до порушників, а також розроблення та реалізація заходів щодо попередження та протидії фінансовим злочинам.

Список використаних джерел

1. Blikhar M., Vovk V., Shevchenko N., Kokhaniuk T., Dobosh Z. Directions of offense prevention in the stock market of Ukraine. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*: зб. наук. пр. 2021. Вип. 3. С. 437-446. DOI: <http://dx.doi.org/10.18371/fcaptr.v3i38.237476>
2. Артемчук Є. А. Вплив війни РФ проти України на фондові ринки Європи. *Integration of scientific and modern ideas into practice*: Proceedings of the VIII International Scientific and Practical Conference (Stockholm, Sweden, November 15-18, 2022). Pp. 131-134. DOI: <http://dx.doi.org/10.46299/isg.p.2022.2.8>
3. Долук А. Фондовий ринок України в умовах воєнного часу. *Актуальні питання фінансової теорії та практики*: збірник матеріалів Десятої заочно-дистанційної наукової конференції студентів і молодих вчених. м. Тернопіль, ЗУНУ, 26 квітня 2023 р. Ч. 1. С. 95-96.
4. Краснова І. В. Фондовий ринок в Україні: стан та перспективи розвитку. *Проблеми економіки*. 2014. № 1. С. 129-134.
5. Мацелюх Н. П. Індикатори розвитку фондових ринків та виклики для України. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування*. 2019. Вип. 3. С. 144-154. DOI <https://doi.org/10.33244/2617-5932.3.2019.144-154>
6. Мельник В. В. *Правове регулювання депозитарної та клірингової діяльності в Україні*: монографія. Київ: Ліра-К, 2019. 256 с.
7. Третякова О. В., Харабара В. М., Грешко Р. І. Фондовий ринок України: особливості функціонування в сучасних умовах. *Економіка та держава*. 2020. № 5. С. 103-107. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.5.103>
8. Чепульченко Т. О., Монаршук А. О. Правове регулювання фондового ринку в Україні: проблематика та перспективи розвитку. *Право і суспільство*. 2020. № 2. Ч. 2. С. 276-282. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-2.42>
9. Шуба О. А. Особливості інтеграції фондового ринку України у світовий фондовий ринок. *Бізнес Інформ*. № 4. 2021. С. 183-189. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-4-183-189>

References

1. Blikhar, M., Vovk, V., Shevchenko, N., Kokhaniuk, T., & Dobosh, Z. (2021). Directions of offense prevention in the stock market of Ukraine. In *Finansovo-kredyina diyal'nist': problemy teorii ta praktyky [Financial and credit activities: problems of theory and practice]*: Vol. 3 (pp. 437-446). DOI: <http://dx.doi.org/10.18371/fcaptr.v3i38.237476>
2. Artemchuk, Ye. A. (2022). Vplyv viyny RF proty Ukrainy na fondovi rynky Yevropy [The influence of the war of the Russian Federation against Ukraine on the stock markets of Europe]. In *Integration of scientific and modern ideas into practice*: Proceedings of the VIII International Scientific and Practical Conference (Stockholm, Sweden, November 15-18, 2022) (pp. 131-134). DOI: <http://dx.doi.org/10.46299/isg.p.2022.2.8> [in Ukrainian].
3. Dolyuk, A. (2023) Fondovyy rynek Ukrainy v umovakh voyennoho chasu [The stock market of Ukraine in wartime conditions]. In *Aktual'ni pytannya finansovoyi teorii ta praktyky [Current issues of financial theory and practice]*: Proceedings of the Tenth Correspondence and Distance Scientific Conference of Students and Young Scientists, Ternopil, West Ukrainian National University, April 26, 2023. Part 1 (pp. 95-96). [in Ukrainian].

4. Krasnova, I. V. (2014). Fondovyy rynek v Ukrayini: stan ta perspektyvy rozvytku [Stock market in Ukraine: state and prospects of development]. *Problemy ekonomiky – The problems of economy*, 1, 129-134 [in Ukrainian].
5. Matselyukh, N. P. (2019). Indykatory rozvytku fondovykh rynkiv ta vyklyky dlya Ukrayiny [Indicators of development of stock markets and challenges for Ukraine]. *Ekonomichnyy visnyk. Seriya: finansy, oblik, opodatkovannya – Economic Bulletin. Series: finance, accounting, taxation*, 3, 144-154. DOI <https://doi.org/10.33244/2617-5932.3.2019.144-154> [in Ukrainian].
6. Melnyk, V. V. (2019). *Pravove rehulyuvannya depozytarnoyi ta klirynhovoyi diyal'nosti v Ukrayini [Legal regulation of depository and clearing activities in Ukraine]*. Kyiv: Lira-K. [in Ukrainian].
7. Tretyakova, O. V., Kharabara, V. M., & Hreshko, R. I. (2020). Fondovyy rynek Ukrayiny: osoblyvosti funktsionuvannya v suchasnykh umovakh [Fundamental market of Ukraine: features of functioning in modern conditions]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, 5:2, 103-107. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.5.103> [in Ukrainian].
8. Chepulchenko, T. O., & Monarshuk, A. O. (2020). Pravove rehulyuvannya fondovoho rynku v Ukrayini: problematyka ta perspektyvy rozvytku [Legal regulation of the fund market in Ukraine: problems and prospects of development]. *Pravo i suspil'stvo – Law and society*, 2:2, 276-282. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-2.42> [in Ukrainian].
9. Shuba, O. A. (2021). Osoblyvosti intehratsiyi fondovoho rynku Ukrayiny u svitovyy fondovyy rynek [Features of Ukraine's Stock Market Integration Into the World Stock Market]. *Biznes Inform – Business Inform*, 4, 183-189. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-4-183-189> [in Ukrainian].

Ahres O. H., Tomashevskyy Yu. M. Influence of geopolitical factors on the stock market.

The article notes that geopolitical factors are considered important in influencing the global economy and international stock markets. They can cause significant fluctuations in securities prices and trigger financial crises. The globalization of the economy has made companies more dependent on the external environment, including the political situation in other countries. The article outlines the main geopolitical factors that influence stock markets, namely war and conflicts, political changes, economic sanctions, and global crises. The expediency of diversifying an investment portfolio in order to reduce the possible risk of investing in certain countries or regions is substantiated, and recommendations regarding the investment in assets that are less sensitive to geopolitical factors are offered. The authors identify the consequences of the impact of economic sanctions and trade wars on global stock markets and the investment climate, in particular, falling security prices, increased uncertainty, and rising risks. Attempts to minimize risks by the US and EU governments are considered. The main legislative acts regulating the stock market are studied. The article reveals that US and EU legislation have many common features aimed at protecting investors and ensuring transparency in the stock market. The authors recommend that the experience of these and other countries in the stock market should be applied in Ukraine, which will provide additional protection and equalize the differences in the development of the Ukrainian securities market. The article identifies the advantages of implementing foreign experience: attracting foreign investment; creating a transparent and efficient stock market; and protecting investors' rights. The authors analyze the performance of the Ukrainian stock market in 2021-2023. To develop the stock market of Ukraine, it is necessary to solve the existing problems, in particular, to increase the financial literacy of the population, develop the institutional framework, and improve legislation. It is extremely important to conduct a thorough analysis of Ukrainian legislation and US and EU legislation to determine which provisions can be adapted to the domestic market, to ensure broad public discussion of draft laws that will be developed to adapt US and EU legislation to Ukrainian realities, and to conduct effective monitoring of the implementation of the new legislation.

Keywords: stock market, investments, securities, investment portfolio, investment climate.

Агрес Оксана Григорівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Львівського національного університету природокористування (e-mail: oksana_agres@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3398-0933>).

Ahres Oksana Hryhorivna – Ph.D. (Econ.), Assoc. Prof., Associate Professor of the Department of finance, banking and insurance of the Lviv National Environmental University.

Томашевський Юрій Михайлович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та маркетингу Львівського національного університету природокористування (e-mail: tomashum@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4039-8271>).

Tomashevskyy Yuriy Mykhaylovych – Ph.D. (Econ.), Assoc. Prof., Associate Professor of the Department of international economic relations and marketing of the Lviv National Environmental University.

Надійшло 22.01.2024 р.